

svoj pesniški nemir in zapisati svojo pesniško osebnost, toliko bolj postane njegov JAZ v pesmi JAZ za vse.

Razumljivo je, da pesnik bogati svoja življenjska in pesniška spoznanja, da se spreminja. Toda to spreminjanje je posledica njegovega pesniškega dozorevanja, njegovega odraščanja na poti k pesniškim višinam. Tedaj se kot rdeča nit skozi vse pesmi vleče njegova pesniška osebnost, njegova pesniška izvirnost, in bralec ga prepozna v vsaki pesmi in more z gotovostjo reči: to je ta in ta pesnik.

Če govorim o pesmi OČI ali o pesmi LJUBEZEN — pomeni to, da spregovorim o celotnem pesniškem razvoju do zdaj, o svoji neizmerni ljubezni do ženske, ki je poosebljena s svobodo in z domovino in z žrtvami in z našim nacionalnim obstojem in bivanjem. To pomeni spregovoriti o tisti neizmerni ljubezni, ki še danes plameni v vsaki moji pesmi in za katero ne verjamem, da bo kdaj ugasnila. No, ta ljubezen se je še bolj razplamtela v mojih knjigah NEBIDNINA in GLEDAČ U PEPEO — vse do moje zadnje knjige. Kaj v PESMI ČRNE ŽENSKÉ ne plamtijo oči moje neizmerne ljubezni tudi tako, kot so plamtele nad utrujenimi borci moje partizanske brigade in jim vlivale pogum, neomajnost, upanje in vero vase?

Pesem OČI ni samo priprava na moja kasnejša pesniška prizadevanja, ampak je napoved mojega pesniškega življenjepisa.

Drugače pa se je zamisel za samo pesem porodila v hudih razmerah partizanskega bojevanja, napisana pa je bila v prvih dneh osvoboditve.

Hotel sem se bojevati — in sem se bojeval. Hotel sem pisati — in pisal sem. V tem so mi pomagali življenje, partizanski boj proti fašističnim zavojalcem in želja po svobodi mojega naroda.

(1976)

Aco Šopov

Komentar o večpomenski in nedvomno antologijski pesmi vidnega makedonskega in jugoslovanskega pesnika in akademika Aca Šopova OČI sem sestavil iz izjav, ki jih je dal priljubljeni pesnik za sarajevski časopis Odjek. Ta celoviti in prepričljivi pogovor s pesnikom Šopovom je večje vodila Gordana Mihailova Boškovska. Besedilo je bilo objavljeno v Odjeku št. 21, 1.—15. november 1976.

M. R. Blečić

Dušan Matić

Zapisano po bombardiranju Beograda na veliko noć 1944

The milk of human kindness
SHAKESPEARE

Nekoč napoči dan, ko boš pod brestom na klopi pripovedoval,
pripovedoval o tem, kar je danes, samo danes;
pripovedoval,
da je kot hude sanje, ki minejo; kot nepreživljena groza,
ko boš na klopi pripovedoval.

Mrtvi bodo spet samo mrtvi,
samo nasmeh neba,
brazgotina žalosti in opominov,
vzdih, ko si sam,
ptica, ki ji slediš med letom;
ne bo pa kot zdaj stisnjenih zob v povračilu in srdu,
ne morja tako prelite nedolžne krvi
in ne bo kosti, razsutih od pogorja do morja.

Napoči spet dan, ko mladoletje bo spet čas mladega leta,
bo lastovka, ki se spreleta,
bo mehka topla dlan,
bodo viharji lasje njeni,
bo ob zidu bršljan,
bo oblak, ki se razblini;
mladoletje bo spet mladi mesec,
bujna trava in korak zadržan;
na soncu pesmi ni, lepše je sredi sanj.

Napoči spet dan, ko bo dan samo dan,
ko boš spet pripovedoval na klopi, ko boš prerokoval
tu nad njeno roko in ji ljubo dlan k ustnam
svojim prinesel kot nekdej, ko si bil mlad.

Napoči dan, ko hiše ne bodo več zevale tako razrušene
in otroci tako razneseni, niti matere ne bodo užaloščene
ti stale v dnu očesa tako okamenjene.

Napoči spet dan, ko boš pod brestom na klopi pripovedoval,
kako je bilo nekoč,
pripovedoval o tem, kar je danes, samo še danes,
kar le kot strašna sanja, kot nepreživljena groza,
da je bilo.

Mrtvi bodo spet samo mrtvi,
brazgotina žalosti in opominov,
vzdih, ko si sam,
ne pa morje tako prelite nedolžne mlade krvi,
neosvojljiv okop ustreljenih prsi.

Ne boš verjel, da se je nekoč tako lahko ubijalo,
pa tudi umiralo,
zvesto in lahko.

Napoči spet dan, ko bo cvet samo podoba cveta
in golob samo golob, ki na streho leta,
da bi te pretil s smehljajem in pozabo,
kot so bile njene besede,
ko sta šla po travi skupaj v koraku,
večnem in zvestem.

Kot skrivnostno knjigo boš takrat na klopi odprl srce svoje,
ki ga zdaj skrivaš pod skorjo sovraštva,
ti, ki boš spet ugledal mladoletje
na prvi veji,
ti, ki ti čiste roke držijo strojnico, da lahko vsak čas zapoje;
nosijo te z očmi, uprtimi v ozarjen pristan,
kjer bi rad spustil dlan,
težko od pravičnega meča
(dlan, ki jo že polagaš v njeno krilo)
in dejal: »Tu sem ...« in vrgel čez vso
pozabo svilo.

Prev. Andrej Arko

Moj spomin je nemara bolj urejen, kadar gre za kakšne druge pesmi. Morda zato, ker so naraščale in dozorevale v meni krajši čas. Letala, nezaščiteno mesto in Beograd pa so bili tema, ki se je v meni nalagala in kristalizirala malone od mojega deštva dalje. Tako se spominjam, kako sta avstrijska aeroplana (tako so nekdaj imenovali letala) vrgla nekaj bomb dne 15. junija 1915 na obletnico Vidovega dne kot povračilo za Principov atentat na avstroogrškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu leta 1914 na isti dan, kar je Avstroogrsko cesarstvo porabilo za napad na Srbijo in s tem začelo prvo svetovno vojno. Od tega prvega doživetja gre videnje prek že močnih bombardiranj Pariza pozimi v letih 1917 in 1918, pa prek bombardiranj nezaščitenih mest v Španiji, Madrida (ki je navdihnilo ANITO) in Guernice, to je bombardiranja, ki je dalo navdiha temle vrsticam iz leta 1937 in v katerih je bila že bojazen za beograjske strehe:

»V težavnem in ostrem boju z naravnimi silami si je človek malone v prvih trenutkih svoje zgodovine izmislil streho. Stoletja si je gradil nad glavo zavetje pred dežjem, nesnago, točo in vetrovi . . . Tudi najhujše naravne ujme so se razbijale na teh strehah iz slame, skodel, trsja, lesa, strešne opeke, strešnikov, kamenja, pločevine in skrila; stopetdeset let od takrat, ko je praktični genij Franklina ponudil svetu čarobno palico (strelovod) za lovljenje bliskov, pa je mogel človek, vsaj kar zadeva naravo, kolikor toliko mirno sedeti ob oknu in opazovati, kako se trgajo nevihte ob strešnih slemenih . . .

Tako je streha postala več kot znamenje. Mar je človek brez strehe zadosti človek?

A glej nove hude ure in nevihte, ki se zgrinjajo na človeške strehe! Hude ure in nevihte, ki jih ljudje pripravljajo ljudem. Nesreče, ki niso na-

ravne nesreče. To niso niti viharji niti snežne lavine niti poplave niti zemeljski plazovi, ki se sprožajo in razbijajo hiše, kakor da so škatle. To niso niti nesreče v rudnikih, veliki požari, železniške in letalske nesreče, kjer so samo neopipljivo vmes človeški prsti. Vse njihove žrtve se še zdaleč ne morejo primerjati z ogromno skupno grobnico samo ene samcate vojne.

Dogaja se, v teh majskih večerih, da gledamo, kako se mestne strehe umirijo in zberejo kot čreda med rekama. Celo tam od Laudanovega šanca pa vse do Banovega brda, od Čukarice do Jalije. Skromne, povešene, ljubljenske strehe. Pa še druge, bahave, izprsene, visoke, oholo naslonjene na poševne zidove, brezosebne. Med njimi so take, ki jih nimamo radi. Polagoma, ko zaplavajo v jezero noči, se prekrizajo nad njimi snopi luči in človek si ne more kaj, da ne bi zadrhtel. Mar je mogoče, da mir neke noči ne najde več teh streh, da bi legel nanje?

Človekova streha je že nemočna, da bi varovala človeka. Človeka, ki jo je postavil in gradil, da bi mu bila zavetje pred naravo, ne pa pred ljudmi. Kajti Guernica nima več strehe. Pa ne samo Guernica. Guernica je samo podoba vseh nezavarovanih in nezaščitenih mest.»

To so bile samo slutnje beograjskih streh. To so bile samo bojazni. Samo krvave podobe iz sanj. Nista minili niti dve leti, ko se je začela druga svetovna vojna, in še nepolni dve leti, ko so beograjske strehe namesto mesečine (letalska tehnika, bombniki so bili popolni, potrebne višine preletov dosežene) tistega 6. aprila leta 1941 hkrati s prvimi sončnimi žarki oblili tudi prvi strašni naleti štuk in zažigalnih bomb.

Vojne strahote, ki jih povzroča sovražnik, si poiščejo v nas nekaj izhoda v sovraštvo in krčevitem boju proti njim. Do tega potem privedejo vojne strahote in tu pridejo do svojega vrelišča, do svojega paradoksa kot v bombardiranjih naših mest leta 1944 in zlasti Beograda, ko so zavezniški bombniki tolkli sovražnikove vozliščne točke, te sovražnikove vozliščne točke pa smo bili hkrati tudi mi, bil je tudi Beograd. Ta odvratnost v duši, ko se človek veseli, da so pretrgane sovražnikove zveze in da uničujejo sovražnika, hkrati pa padajo tudi nedolžne žrtve, tudi tisti, ki se zmage veselijo; ko se to zgodi, potem ostane človeku samo, da zasovraži vojno nasploh in da se preda sanjarjenju o prihodnjem miru.

Iz te groze in tega sna je nastala ta pesem, ki sredi vojnega pekla pripoveduje o klpi in o travi in o tem, da bo zagotovo spet prišel dan, ko mla-doletje spet bo (samo) čas mladega leta... in boš »vrgel čez vso pozabo svilo.« Kajti pred nesmisлом ostajajo edino Shakespearove besede: »Mleko človeške nežnosti.«

(1964)

Dušan Matić